

МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЛАСТИВОСТЕЙ МИСЛЕННЯ ТА УЯВИ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙ ТИПУ «ЛЮДИНА-ЛЮДИНА»

У статті представлено аналіз методів та практичних рекомендацій щодо оптимізації професійного становлення фахівця у професіях типу «людина – людина» на основі процесів мислення та уяви.

Ключові слова: оптимізація особливостей розумової діяльності; профорієнтаційна робота; активізація пізнавальних інтересів.

Від правильного вибору оптантом професії залежить не лише ефективність і продуктивність його майбутньої праці, а й, опосередковано, якість його подальшого дорослого життя в цілому, а в загальному масштабі – прискорення соціально-економічного розвитку країни через забезпечення професійного становлення усіх галузей народного господарства стабільними кадрами. Ось чому грамотна **профорієнтація** на етапі оптації є важливим чинником оптимізації становлення фахівця.

Свідоме ставлення до вибору професії ми розуміємо як мотивовану діяльність учнівської молоді, спрямовану на ознайомлення зі змістом професії, практичну апробацію своїх можливостей, оволодіння активними способами підготовки до майбутньої праці, самовиховання професійно важливих якостей.

Свідоме ставлення до вибору професії – це, насамперед, наявність необхідних знань. До таких, у першу чергу, слід віднести системні знання про різні сфери людської діяльності, види і типи професій, їх зміст. Усвідомленість знань передбачає не тільки розуміння різних суттєвих і несуттєвих зв'язків, але й шляхів їх одержання, способів становлення. Мова йде про методологічні знання. Щодо вибору професії, це означає навчити школярів одержувати профорієнтаційні знання, а також оволодівати способами підготовки до майбутньої трудової діяльності в нових формах господарювання [1].

Правильно організована профконсультативна робота є найважливішим чинником формування усвідомленого, обґрунтованого вибору професії. Результативність профконсультації значною мірою залежить від того, як загальна цільова установка конкретизується в завданнях, змісті та методах здійснюваної роботи відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, а також рівня поінформованості учня про обрану професію. Головна мета проведення профконсультацій загальноосвітніми закладами в нинішніх умовах – це підвищення ефективності підготовки молоді до усвідомленого вибору професії, на яку є великий попит на ринку, а також орієнтування молоді на подальше професійне навчання.

На думку М.В. Вачевського [3], профконсультації в школах доцільно проводити в межах єдиної системи з використанням диференційованого підходу, що зводиться до наступних семи етапів:

1. Попередня (підготовча) профконсультація – здійснюється в школі вчителями, методистами з профорієнтації. Вони, ознайомившись з першими професійними намірами учнів, обговорюють, наскільки раціональні ці наміри, наскільки відповідають успішності, інтересам, нахилам, стану здоров'я, характеру учнів. Тоді з висновками обговорень під час індивідуальних бесід ознайомлюють учнів, схвалюють їх вибір і далі рекомендують їх для ознайомлення з професійними матеріалами.

2. Інформаційно-довідкова консультація – це компонент системи профконсультації, який з урахуванням результатів попереднього етапу на інформаційно-професіографічних матеріалах (відомості про потреби базових підприємств району, міста, області, держави в цілому в кадрах, правила прийому та вимоги навчання у вищих навчальних закладах тощо) знайомить учнів із певною групою професій, поглиблює і коригує їх знання щодо напрямку вибраних професій. Тут слід зазначити, що потреба нині в кадрах на підприємствах є особливо несприятливою: значне скорочення працівників, безробіття, пропозиція працівників перевищує попит у десятки разів. Це ускладнює професійну орієнтованість молоді.

3. Початкова формуюча профконсультація призначена для поглиблення знань учнів про професії, одержаних на попередніх профконсультаціях, формування у них елементарних умінь з даної професії (профіль навчання в школі), наприклад: швеї, бухгалтера, оператора тощо.

4. Уточнювальна профконсультація – це сукупність заходів, спрямованих на виявлення відповідності знань, нахилів і здібностей учня вимогам професії, що обирається. При відносно високому ступені відповідності коригуюча профконсультація не проводиться.

5. Корегуюча профконсультація, використовуючи результати попередніх етапів та психолофізіологічних обстежень, коректує неточний чи неправильний вибір школяра і спрямовує його на таку діяльність, яка б сприяла більш точному виявленню його придатності та покликання.

6. Основна формуюча профконсультація – призначена для продовження формування у школяра знань, умінь та навичок з даної професії, якщо таке формування проводилось початковою формуючою профконсультацією. Основна формуюча профконсультація "підводить" старшокласника до певної професії.

7. Контрольна профконсультація – ставить завдання уточнити, наскільки правильно учень обрав професію, перевірити, чи добре проведені коригуючі консультації, під час яких перевірялися психологічна та фізична адаптації учня, а також дає рекомендації відносно подальшого професійного удосконалення і правильного самовизначення [3].

Таким чином, розглянуті і рекомендовані нами психолого-педагогічні аспекти профконсультаційної підготовки молоді до вибору професії в загальноосвітніх закладах освіти дають основу для формування у старшокласників готовності до вибору професії.

Активізація пізнавальних інтересів є важливим чинником оптимізації професійного становлення фахівця у професіях типу «людина-людина» на етапі

професійної підготовки. Розрізняють такі основні психологічні умови активізації пізнавальних процесів у молоді [4].

1. *Задачний підхід.* Пізнавальний інтерес до змісту навчальних предметів не виникає, якщо знання і навички, що їх набуває студент, носять формальний характер і не можуть бути застосовані для пізнання різноманітних явищ життя. Тому для активізації пізнавальних інтересів велике значення мають пізнавальні задачі, ситуації та вправи, що розвивають самостійність думки. Пізнавальні задачі доцільно пропонувати як під час фронтальних, так і під час індивідуальних занять зі студентами. Основні вимоги до навчальних задач:

1) конструюватися повинна не одна окрема задача, а система задач; 2) навчальна задача повинна забезпечувати досягнення не тільки найближчих навчальних завдань, але й більш загальних (наприклад, формування здібностей); 3) навчальні задачі повинні базуватися так, щоб засвоєння певних засобів діяльності виступало як прямий продукт навчання.

2. *Значущість знань.* Знання, що сприймаються як непотрібні, засвоюються формально і поверхнево. Тому завданням викладача є розкрити студентам наукову і практичну значущість знань, умінь і навичок, які вони одержують під час навчання у ВНЗ, і таким чином сприяти активізації пізнавальних інтересів.

3. *Привабливість діяльності.* Важливою умовою активізації пізнавальних інтересів є можливість виконання привабливої діяльності в тій галузі, інтерес до якої існує у юнака. Інтереси студентів, як правило, мають не споглядальний, а активний практично-дійовий характер, спрямований, найчастіше, на майбутню професійну діяльність. Отже, наявність педагогічної практики є важливою умовою для розвитку пізнавальних інтересів майбутніх вчителів.

4. *Зв'язок нових інтересів з вже існуючими.* Надійною основою активізації в особистості нового інтересу можуть бути вже наявні інтереси. Часто для того, щоб зацікавити новим, що інтересу ще не викликало, необхідно зв'язати його хоча б опосередковано з тим предметом, який вже цікавить студента. Опосередкований інтерес, що виникає в цьому випадку, може перерости з часом у прямий інтерес до предмету або виду діяльності, якими студент може поступово зацікавитися.

5. *Емоційна привабливість об'єкту пізнання.* Предмет пізнання може бути емоційно привабливим за своїм змістом, якщо він містить нову актуальну інформацію. Це особливо стосується розвитку професійних інтересів у студентів. Нові відомості, одержані на лекціях або практичних заняттях, розширюють загальну ерудицію, деталізують конкретні знання, розвивають здатність зіставляти вже усвідомлені факти, вміння аналізувати їх і робити власні висновки. Стоячи на порозі нового, професійно-трудового етапу життя, студенти добре розуміють важливість нового змісту предмету пізнання та його ролі для їхньої конкурентоздатності в сучасних соціально-економічних умовах. Пізнання привабливе за змістом студенти можуть досягати різними шляхами. Джерелами пізнання можуть бути викладачі, авторитетні особи, батьки, книжки, телебачення, Інтернет та ін.

6. *Засоби стимуляції пізнавальної діяльності.* Важливим стимулом виступає новизна змісту матеріалу, яка викликає орієнтаційну реакцію у студентів. Психічним станом людини, що породжує допитливість, є здивування. Новизна зовнішнього середовища й виступає тим стимулом, який загострює цей стан.

Проте, новизна інформації – не єдиний і не постійний стимул. Активізації пізнавального інтересу може сприяти поновлення набутих знань. Цей стимул цінний тим, що сприяє появі нових ступенів оволодіння знаннями.

Одним з важливих стимулів пізнавальної діяльності є її проблемність. Проблемність завжди породжує внутрішні та зовнішні протиріччя, своєрідну загадку, що насторожує студента та викликає в нього орієнтувально-дослідницьку реакцію і тому опосередковано впливає на активізацію пізнавального інтересу. У тісному зв'язку з проблемністю виступає стимул до дослідницької, евристичної та творчої діяльності.

Окрема група стимулів обумовлена суб'єктно - суб'єктними стосунками. Групові стосунки між студентами виступають важливим аспектом проблеми мотивації навчання. Стосунки між викладачем та студентами завжди проявляються в емоційному тонусі діяльності, який або сприяє виникненню пізнавального інтересу, або чинить перешкоду на шляху до його активізації. Емоційний тонус залежить від членів студентського колективу, викладача та, зрештою – від стилю педагогічних взаємин.

Одним з ефективних методів розвитку мислення є постійне **тренування розумових функцій**, адже для підтримки високого розумового рівня необхідні регулярні вправи. Новітні дослідження в галузі когнітивістики підтверджують, що стимуляція важливих центрів мозку не тільки значною мірою уповільнює зниження з віком розумових здібностей, а й допомагає покращити роботу клітин мозку. При цьому важливо розуміти, що різноманітні здібності мозку не конкурують між собою, а, швидше, допомагають одна одній.

Проблема застосування різних видів *тренінгу* для найрізноманітніших змін широко обговорюється в сучасній психологічній літературі. Провідними в сучасній концепції тренінгу є поняття психологічного впливу та особистісних змін. Ключова ідея будь-якої тренінгової роботи – намагання сприяти розвитку особистості шляхом зняття обмежень, комплексів. Ця ідея зміни, трансформації людського Я у світі, що змінюється. Отже, поняття *тренінг* виявляється тісно пов'язаним з аналізом проблеми психічного розвитку, змін і, ширше, з детермінацією психічного [6]. Фахівці визначають специфічні риси тренінгу, які дозволяють виділити його з інших методів практичної психології. Це спрямованість на психологічну допомогу учасникам групи у саморозвитку, при цьому вона походить не стільки від ведучого, скільки від інших учасників. Отже, інтелектуальний тренінг є одним з видів тренінгу, що впливає на розвиток інтелекту. Основними параметрами інтелектуального тренінгу є: проблемність, надпредметність, процесуальність, інтелектуальна потенційність, безоцінковість, децентрованість, груповий характер середовища.

Більшість тренінгових програм присвячено розвитку креативності, або творчого мислення. Засобами забезпечення, тобто створення й утримання проє-

кних характеристик в реальному тренінговому процесі є багатофункціональні проблемні ситуації та сконструйовані на їх базі психотехнічні процедури. Вони ґрунтуються на зміні звичайних систем зв'язків і відношень, зокрема, часових, просторових і смислових. Наприклад, людині пропонують подумки скоротити інтервал часу між народженням і смертю (до одного дня), здійснити подорож у далеке минуле або майбутнє, тощо. "Просторовий" тренінг ґрунтується на поєднанні в просторі об'єктів, які зазвичай не співпадають, причому досить віддалених (наприклад, автомобіль і слон), або відповідному роз'єднанні звичайно поєднаних об'єктів (риба і вода). Йдеться, отже, про нестандартне, творче мислення, звільнене від стереотипів, що розкриває інтелектуальний потенціал людини.

Інтелектуальні вправи. Існує значна кількість вправ на розвиток різних особливостей мислення та уяви. Ось декілька прикладів:

- Вправа на розвиток логічності мислення. "Поняття по порядку". Потрібно розташувати наведені нижче поняття в певному, обумовленому порядку, наприклад, від більш приватних до більш загальних таким чином, щоб в утвореному ланцюжку кожна наступна ланка відносилося до попередньої як рід до виду. Наприклад, якщо зазначені наступні поняття: «пудель», «тварина», «собака», «домашня тварина», то їх слід розмістити так: «пудель - собака - домашня тварина - тварина».

1. Храм, давньогрецький храм, будова, Парфенон, ритуальна споруда.

2. Яблуня, рослина, дерево, плодове дерево, квіткові рослини.

3. Число, дріб, натуральна дріб, неправильна дріб.

4. Ґрунт, чорнозем України, природне утворення, чорнозем.

5. Приголосна буква, знак абетки, літера «Д», буква.

- Вправа на розвиток гнучкості мислення. Протягом двох хвилин придумати нестандартне використання 10-ти звичних предметів. Наприклад, молоток можна використовувати як прес-пап'є і т.ін.

- Вправа на розвиток швидкості мислення. Придумати в обмежений відрізок часу антоніми до різних понять.

- Вправа на розвиток креативності мислення «Асоціації». Один з учасників виходить з аудиторії. Решта домовляються між собою, кого з групи вони будуть згадувати. Учасник, що вийшов, повертається і повинен відгадати, кого з присутніх загадала група. Він це робить, ставлячи учасникам по черзі запитання на кшталт: "Яким би була ця людина, якщо б вона перетворилася на дерево, стала б вітром, була б твариною, птахом?" і т.ін. Той учасник, якому поставлено питання, повинен описати предмет або явище, використовуючи асоціації з характеристиками загаданої людини. Його темперамент, характер, звички, зріст, колір волосся і т.д., але тільки не прямо, а ніби описуючи характеристики об'єкта, про який запитує ведучий. Якщо ведучий відгадує, то наступним водить той учасник, за описом якого ведучий здогадався про кого йде мова. Переможець той, хто визначить загаданого, опитавши якомога менше учасників.

- Вправа на розвиток уяви «Групова картина». Всі учасники сідають у коло. Один з них тримає в руках чистий аркуш паперу і намагається уявити собі

намальовану картину. Він починає детально її описувати, а всі інші намагаються «побачити» на аркуші те, про що він говорить. Потім цей аркуш передається наступному учаснику, і він продовжує створення уявної картини, доповнюючи вже «написане» новими деталями. Листок передається далі. Ведучий повинен попередити учасників, що це повинна бути саме картина, а не сюжет. Описи ж повинні бути достатньо деталізованими для того, щоб можна було однозначно встановити за ними просторове взаєморозташування деталей. Закінчення роботи оголошується учасником, який вважає, що картина вже занадто перевантажена деталями

Інтелектуально-творчі ігри також мають значні можливості для розвитку мислення, творчих та винахідницьких здатностей. Основна мета таких ігор – розвиток здатності до постановки і творчого розв’язання винахідницьких задач і, ширше, розвиток інтелекту [6]. Цей результат, якщо він досягнутий, і є прямим продуктом ігрового процесу. Щодо нових задумів, інколи досить оригінальних і цікавих, то вони в даному випадку – непрямий продукт ігрової діяльності. Особливостями інтелектуально-творчої гри і водночас її відмінностями від інших рольових ігор є такі риси:

- основною метою є розвиток інтелектуально-творчого потенціалу;
- відсутність жодних елементів змагання;
- відображення в грі одночасно ігрової та навчальної діяльності, відсутність їх протиставлення;
- гнучка зміна ролей;
- наявність елементів емпатії.

Існує велика кількість науково-популярної психологічної літератури, де в доступній для непрофесіоналів та захоплюючій формі подаються різні вправи, спрямовані на розвиток і тренування певних особливостей мислення [6]. Зокрема, в книзі А.Брегдона “Ігри для розуму” [2] вправи розроблено таким чином, щоб у формі цікавих ігор та головоломок (задачі-маршрути, маніпуляції з цифрами, перестановки, завдання на спостережливість тощо) розвивати логічну дедукцію, образну візуалізацію, маніпуляції з символами і правилами математичного обчислювання, використання вербальних функцій та граматичної логіки для пошуку вирішення завдань, поданих невербально тощо. Цікавість та достатня простота вправ допомагають розвивати творчі і критичні здібності, що відіграють значну роль у прийнятті різноманітних повсякденних та перспективних рішень.

В книзі Т.В’южека “Логічні ігри, тести, вправи” [5] розвиток розумових функцій планується за такими напрямками: 1) розвиток розумової сили; 2) розвиток розумової гнучкості; 3) розвиток розумової стійкості; 4) розвиток розумової координації.

Позитивними рисами розумових тренінгів у наведеній ігровій формі є зручність та довільність їх використання, а також те, що вони являють собою розумову працю і розвагу водночас.

З вищезазначеного можна зробити такі **висновки**:

- Функціональні особливості складових розумового процесу є одним з найважливіших компонентів психофізіологічного забезпечення професійного становлення фахівця у професіях типу “людина – людина”.
- Мислення є динамічною, багаторівневою ієрархічною системою, здатною до тренування та вдосконалення.
- В результаті аналізу результатів попереднього етапу дослідження зроблено висновок про доцільність використання таких методів оптимізації розумової діяльності, як: - ґрунтовна кваліфікована профорієнтація; - створення умов для активізації пізнавальних інтересів; - розвиток і тренування розумових функцій, безперервна самоосвіта; - профілактика розумово-емоційного перенапруження.

Література

1. Болотнікова І.В. Професійна спрямованість старшокласників та чинники вибору ними майбутньої професії // Матеріали за 6-а міжнародна научна практична конференція “Последните научни постижения – 2010”. - Том 12. История. Философия. Политика. Психология и социология – София: “Бял ГРАД-БГ” ОДД, 2010. – С. 50-52.
2. Брегдон А. ФеллоузЛ. Игры для ума. – М.: Эксмо, 2002. – 127 с.
3. Вачевський М.В. Підготовка молоді до вибору професії в сучасних умовах / «Молодь і ринок». – 2002. – №1. – С. 72 - 75.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебн. пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический Проект, Фонд «Мир», 2005. – 336 с.
5. Логические игры, тесты, упражнения (Под ред. Т. Вьюжека). – М.: Эксмо, 2002. – 296 с.
6. Смутьсон М.Л. Психология развития интеллекту в ранній юності: Дис. ...докт. психол. наук: 24.04.02. – К., 2002. – 461 с.

В статъе представлен анализ методов и практических рекомендаций по оптимизации профессионального становления специалиста в профессиях типа «человек - человек» на основе процессов мышления и воображения.

Ключевые слова: оптимизация особенностей умственной деятельности; профориентационная работа; активизация познавательных интересов.

The article analyse methods and practical recommendations about optimization of professional formation of the expert in type trades «the person - the person» on the basis of thinking and imagination processes is presented.

Keywords: optimization of features of cerebration; professional orientation work; activization of informative interests.